

Državni izpitni center

M 0 7 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 31. maj 2007

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKA VPRAŠANJA (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH ODGOVOROV

1. Posebej moteče je pogosto nerazlikovanje med socialno izključenostjo in revščino (oz. tako imenovano novo revščino). Pojem socialna izključenost se namreč pogosto (še posebej v političnih in socialnopolitičnih kontekstih) uporablja namesto revščine, saj je revščina politično občutljiva in večinoma nezaželen pojem.

(Trbanc, M. (1996): Socialna izključenost: koncept, obseg in značilnosti. V: Svetlik, I.: Kakovost življenja v Sloveniji. FDV, Ljubljana, str. 291)

Razpravljajte o družbeni neenakosti, družbeni slojevitosti, revščini in socialni izključenosti.

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20 točk) vključiti v odgovore opredelitve pojmov:

- **družbena neenakost** (neenakost v dostopu do materialnih dobrin, moči in ugleda);
- **družbena slojevitost** (oblikovanje družbenih kategorij/slojev na temelju družbene neenakosti);
- **revščina** (družbeno nesprejemljive oblike družbene neenakosti, ki pomenijo prikrajšanost na materialnem in socialnem področju, različni koncepti revščine);
- **socialna izključenost** (izločenost na družbeno obrobje, torej ne pomeni le materialne prikrajšanosti).

Opredelitve pojmov morajo biti med seboj smiselno povezane.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

2. ***Razpravljajte o procesih sekularizacije in revitalizacije religije. V odgovor vključite ugotovitve raziskav o religiji in religioznosti v Sloveniji.***

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20 točk) vključijo v odgovor:

- **opredelitev procesov sekularizacije in revitalizacije religije,**
- postavitev teh procesov v ustrezni **družbeni kontekst** (obdobje, dejavniki, pokazatelji itd.)
- **ugotovitve iz raziskav** Slovensko javno mnenje in/ali drugih empiričnih študij (npr. obdobje naraščanja/upadanja religioznosti itd.)

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

3. ***Ali je družbena neenakost spolov v modernih družbah posledica bioloških razlik ali gre za kulturno določene razlike? V odgovor vključite različne teoretske poglede na družbeno neenakost spolov.***

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20 točk) v odgovor vključiti:

- **predstavitev družbene neenakosti spolov,**
- teoretske poglede Tigerja in Foxa **ali** Murdocka **ali** Parsonsa itd., ki zagovarjajo velik **pomen bioloških razlik,**
- teoretske poglede M. Mead **ali** A. Oakley **ali** S. de Beauvoir itd., ki dokazujejo **vpliv kulture** v oblikovanju neenakosti spolov.

Če kandidati/kandidatke razpravljajo o družbeni neenakosti spolov samo na splošno, lahko dobijo za odgovor največ 9 točk.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

4. **Pojasnite razliko med pojmom etnija in moderni narod ter analizirajte dejavnike, ki so vplivali na oblikovanje modernih evropskih narodov.**

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- **opredeliti** pojma etnija in moderni narod ter **izpostaviti razliko**: etnija je splošnejši pojem, s katerim opredeljujemo vsako skupino, za katero so značilni skupna kultura, ozemlje, prepričanje o skupnem izvoru, zgodovinski spomin itd., za moderni narod pa je poleg tega značilna tudi **politična ozaveščenost**, ki se izraža v težnji po lastni državi ali vsaj politični avtonomiji,
- **analizirati dejavnike**, ki so vplivali na oblikovanje modernih evropskih narodov:
 - **gospodarske procese**, kot so npr. industrializacija, tržno gospodarstvo itd.,
 - **politično modernizacijo** z uveljavljanjem človekovih in državljanskih pravic in idejo suverenosti ljudstva/naroda,
 - **kulturne dejavnike**, kot je bil npr. vpliv reformacije na oblikovanje etničnih jezikov kot knjižnih jezikov itd.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

5. **Primerjajte dva različna sociološka teoretska pogleda na družbene spremembe.**

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v svoje odgovore vključiti:

- **sociološko opredelitev** družbenih sprememb,
- **vprašanja, ki si jih sociologija zastavlja** v zvezi z družbenimi spremembami,
- eksplicitno **primerjavo dveh avtorjev** oz. njunih različnih teoretskih pogledov (Comte, Spencer, Marx, Weber, Dahrendorf...).

Če kandidati/kandidatke teoretske poglede zgolj opisujejo, eksplicitne primerjave pa ne izpeljejo, lahko za svoj odgovor dobijo največ 15 točk.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

IZPITNA POLA 2**1. DELO IN PROSTI ČAS**

1. *Kateri družbeni procesi so omogočili povečanje prostega časa in razcvet potrošništva? Navedite dva. (2 točki)*

Ustrezne navedbe so:

- tehnološki razvoj in z njim povečana produktivnost,
- skrajševanje delovnega časa,
- rast življenjskega standarda zaposlenih,
- globalizacija (večja ponudba različnih izdelkov itd.),
- vpliv množičnih medijev (oglaševanje),
- vloga in zahteve sindikatov,
- spremembe vrednot
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

2. *Kako neomarksistični sociologi kritizirajo preživljanje prostega časa v sodobnih ekonomsko visoko razvitih družbah? Vključite v odgovor dva vidika njihove kritike. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo:

- **pasivnost** ne le pri delu, ampak tudi v potrošnji;
- **lažne potrebe**, ki jih vsiljujejo mediji pod nadzorom vladajočih struktur
- **itd.**

Za vsako ustrezno razlago lahko dobijo 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

3. *S katerimi argumenti nekateri sociologi zavračajo neomarksistično kritiko? Navedite en argument in ga kratko pojasnite. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko kot argumente navedejo:

- posamezniki **niso le pasivni** potrošniki;
- **aktivno izbiranje** iz ponudbe izdelkov in množične zabave;
- aktivno **ustvarjanje lastne identitete**.

Za ustrezno razlago enega argumenta dobijo 2 točki, sicer manj.

4. *S katerim sociološkim pojmom označujemo odnos do dela, ko delavci vidijo svoje delo le kot vir zaslužka? (1 točka)*

Instrumentalni odnos do dela (1 točka).

Če navedejo odtujitev od dela (alienacijo), dobijo za odgovor 0,5 točke.

5. *Katera dva vzorca odnosa med delom in prostim časom sta značilna za delavce, ki svoje delo vidijo le kot vir zaslužka za »dobro življenje« (vir B)? Navedite ju in enega predstavite. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo:

- **vzorec nevtralnosti** (osrednji pomen prostega časa, ki je povezan z družinskim življenjem; delo je pomembno le zaradi plačila),
- **vzorec opozicionalnosti** (sovražen odnos do dela, prosti čas kot počitek in ukvarjanje s stvarmi, ki se razlikujejo od poklicnega dela).

Za vsako pravilno navedbo dobijo 1 točko, skupaj največ 2 točki, za ustreznost predstavitev največ 2 točki, skupaj največ 4 točke.

6. *Pojasnite pojme: protestantska etika dela, estetika dela in etika prostega časa. (4,5 točke)*

- **protestantska etika dela**: delo je osrednja posameznikova aktivnost in vrednota;
- **estetika dela**: delo je še vedno cenjeno, če omogoča samostojnost in samoiniciativnost;
- **etika prostega časa**: prosti čas je osrednja vrednota, želja po prostem času vpliva na izbiro dela.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustreznost pojasnilo 1,5 točke, skupaj največ 4,5 točke.

7. *Nekateri sociologi pojasnjujejo razlike med spoloma v preživljanju prostega časa (vir C) s spolno diferencirano socializacijo. Na kaj mislijo s tem pojmom? (1 točka)*

Deklice in dečki se v procesu socializacije učijo spolno specifičnih vlog (1 točka).

2. KULTURA

1. O katerem elementu (sestavini) kulture govori vir A in o katerem vir B? (1 točka)

Vir A govori o **normah** (0,5 točke), vir B pa o **vrednotah** (0,5 točke).
(Iz odgovora mora biti razvidno, kateri vir govori o kateri sestavini kulture.)

2. Pojasnite razliko in povezanost elementov (sestavin) kulture, ki ste ju prepoznali v viru A in viru B. (3 točke)

Razlika: norme so **konkretna navodila** za ravnanje (prepovedi, zapovedi in ohlapna navodila) (1 točka), vrednote pa so splošne smernice za ravnanje (1 točka).
Povezanost: **norme praviloma izhajajo iz vrednot** (1 točka).

3. Navedite še dva elementa (sestavini) kulture in enega kratko pojasnite. (2,5 točke)

Kandidati/kandidatke lahko izmed elementov (sestavin) kulture navajajo še: **jezik, simbole, materialno kulturo, vzorce vedenja itd.**

Za vsako ustrezno navedbo dobijo 0,5 točke, skupaj 1 točko, za ustrezno pojasnitev enega od elementov še 1,5 točke, sicer ustrezno manj.

4. Kaj je kulturna pluralnost in zakaj se pojavlja v modernih družbah? (3 točke)

Kulturna pluralnost je **soobstoj različnih kultur in subkultur** v družbi (možno tudi: kultura v modernih družbah **ni homogena, enovita**, sestavlja jo **množica različnih kultur in subkultur**) (1 točka).

Kulturna pluralnost je posledica **kompleksnosti (heterogenosti, strukturiranosti)** modernih družb, ljudje v modernih družbah se razlikujemo glede na družbeni položaj, izobrazbo, poklic, religiozno in etnično pripadnost itd. Lahko je tudi posledica migracij iz različnih razlogov itd. (2 točki).

5. Kako bi lahko še poimenovali »mladinsko kulturo« iz vira C? (1 točka)

Mladinska **subkultura** (subkultura mladih). (1 točka)

6. Navedite in kratko pojasnite dve družbeni okoliščini, ki sta omogočili oblikovanje »mladinske kulture«. (3 točke)

Družbene okoliščine so:

- pojav množičnega šolanja,
- dvig življenjskega standarda,
- podaljševanje obdobja mladosti,
- razvoj množičnih medijev,
- demokratizacija vsakdanjega življenja
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in kratko pojasnitev ene družbene okoliščine 1,5 točke, skupaj največ 3 točke; za pomanjkljivo pojasnitev ustrezno manj. Za samo navedbo dobijo po 0,5 točke (skupaj 1 točko).

7. *Navedite in pojasnite dva različna možna vpliva globalizacije na odnose med kulturami v sodobnem svetu. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo naslednje možne vplive:

- vpliv na **večje razumevanje** med kulturami,
- vpliv na oblikovanje kulturnega relativizma,
- širjenje elementov zahodnoevropske in ameriške kulture v druge kulture,
- **unifikacija** kultur,
- **podrejanje** »manjših« kultur
- itd.

Kandidati/kandidatke za ustrezno pojasnitev vsakega od možnih vplivov dobijo 2 točki, skupaj 4 točke, za pomanjkljivo predstavitev ustrezno manj. Za samo navedbo različnih vplivov dobijo 1 točko za vsakega.

3. DRUŽINA

1. *Vir A govori o družini kot o družbeni instituciji. Navedite in pojasnite, kaj sociološka opredelitev družine lahko še vsebuje. (2 točki)*

- Družina je (primarna) **družbena skupina**; za odnose med starši in otroki je značilna **intimnost** in relativno močna, dolgotrajna **povezanost**. (2 točki)
- ali**
- Družina je (vsaj) **dvogeneracijska skupnost**, v kateri ima vsaj ena oseba vlogo starša in druga vlogo otroka. (2 točki).

2. *Navedite in pojasnite eno od pogostih dilem pri socioloških opredelitvah družine? (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo eno od navedenih dilem:

- družinsko življenje je v različnih kulturah (lahko tudi znotraj iste kulture) zelo različno, spreminja se tudi v času, in z eno definicijo je težko zajeti vso to **raznolikost** (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj)

ali

- obstaja nevarnost, da se neka definicija spremeni v **normativni model**, ki netipične oblike družine šteje za deviantne (2 točki za celovit odgovor, sicer ustrezno manj).

3. *Pojasnite, zakaj se v sociologiji vse bolj uveljavlja stališče, da je namesto o družini treba govoriti o družinah. (Vir B) (3 točke)*

Za sodobne družbe je značilna pluralnost **družinskih oblik ali**: ne obstaja en sam model/oblika družinskega življenja. (1 točka).

Kandidati/kandidatke dobijo še 2 točki za pojasnitev pluralnosti družinskih oblik. Ta pojasnitev lahko vključuje:

- družbene okoliščine, ki vplivajo na raznolikost družinskega življenja

ali

- navedbo in opis različnih družinskih oblik.

4. *Pojasnite pojem reorganizirane družine. (3 točke)*

Reorganizirana družina je preoblikovana oziroma dopolnjena družina. Nastane po razvezi ali smrti enega od partnerjev s ponovno poroko ali kohabitacijo (2 točki). Med reorganizirane družine uvrščamo tudi družine istospolnih partnerjev in komunske oblike družinskega bivanja (1 točka za eno navedbo).

5. *Navedite eno od societalnih funkcij družine, ki jo prepoznate v viru C. (1 točka)*

Ekonomska ali reproduktivna funkcija (1 točka).

6. *Navedite še dve drugi funkciji družine v sodobnih zahodnih družbah in eno natančneje pojasnite. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo:

- **socializacijsko** funkcijo,
- funkcijo **čustvene podpore (emocionalno funkcijo)**,
- **ekonomsko ali reproduktivno** funkcijo (tisto, ki je niso navedli v odgovoru na 5. vprašanje).

Za vsako navedeno funkcijo dobijo po 1 točko, za pojasnitev ene od njih 1 točko, skupaj 3 točke.

7. *Ali še drži v viru C zapisana trditev, da je za monogamne družine nujno značilno »gospostvo« moža? Utemeljite svoj odgovor tako, da vključite vanj dva argumenta. (3,5 točke)*

Ne drži več (0,5 točke).

Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnjujejo dva od naslednjih argumentov:

- težnje k **simetrični** in/ali integrirani **delitvi družinskih vlog**,
- **vse manj** sorodniško **dogovorjenih porok**,
- **svobodna izbira partnerja** in **ideal romantične ljubezni**,
- **spoštovanje pravic žensk** v družinskem življenju,
- **manj omejitev pri spolnem vedenju** ljudi,
- **zaščita otrokovih pravic**
- itd.

Za vsako smiselno argumentacijo dobijo 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

4. EKOLOGIJA

1. *Katero razlago vzrokov ekološke krize razpoznate v viru A? Navedite jo in kratko pojasnite. (3 točke)*

Iz vira A je mogoče razpoznati poudarjanje pomena **antropološkega** dejavnika (1 točka), to je iskanje vzrokov ekološke krize v samem bistvu človeka, v njegovi sposobnosti, da drugače od živali **izumlja in izdeluje orodje**, kopiči izkušnje in jih prenaša na naslednje generacije, poskuša **prilagoditi naravo svojim potrebam itd.** (2 točki za ustrezno pojasnitev, sicer manj).

2. *Navedite in kratko pojasnite še dve drugi razlagi vzrokov ekološke krize. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo:

- povezovanje ekološke krize z **židovsko-krščansko tradicijo** (človek kot gospodar narave, antropocentrizem) in
- **modernizacijo/industrializacijo** kot glavni vzrok ekološke krize, kajti šele z nastopom moderne dobe se začne eksponentna rast izkoriščanja neobnovljivih virov, nenehna razširjena reprodukcija, pospešena rast prebivalstva itd.

Kandidati/kandidatki dobijo po 2 točki za navedbo in ustrezno pojasnitev razlag, za pomanjkljiv odgovor pa ustrezno manj. Upoštevamo tudi navedbo antropološkega dejavnika, če ga niso prepoznali v odgovoru na prvo vprašanje. Za samo navedbo dobijo po 1 točko.

3. *Katera študija je močno vplivala na zavedanje o ekoloških problemih? (Vir B) (1 točka)*

Meje rasti (1 točka).

4. *Na katere naravne meje rasti je opozorila ta študija? (3 točke)*

Študija poudarja naslednje naravne meje:

- omejen **prostor**,
- omejene količine **naravnih virov** (surovin, virov energije) in
- omejene **samočistilne zmogljivosti** okolja (kopičenje odpadkov, ki jih narava ne more absorbirati)
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedeno omejitev po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

5. *Navedite dva globalna ekološka problema. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo:

- **segrevanje ozračja in spreminjanje** podnebja,
- **tanjšanje ozonske plasti**,
- **izumiranje** rastlinskih in živalskih vrst (zmanjševanje biotske raznovrstnosti)
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj največ 2 točki.

6. *K čemu zavezuje države kjotski protokol iz leta 1997 in zakaj bo ta cilj težko doseči? (2 točki)*

Zavezuje jih **k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov** (1 točka); ta cilj bo težko doseči, ker se kjotskemu protokolu **upirajo ZDA**, ki so eden največjih onesnaževalcev s toplogrednimi plini (1 točka).

7. *Predstavite značilnosti avtonomne ekološke etike. (2,5 točke)*

Avtonomna ekološka etika zahteva **spoštovanje** narave; poudarja **pravice in dostojanstvo** vseh živih bitij in narave nasploh, ne samo človeka; človek je sestavni del narave in bi se moral **odreči antropocentrizmu** itd. (2,5 točke za celovito predstavitev, sicer ustrezno manj).